

2025, 14 (1), 283-302 | Araştırma Makalesi

Dördüncü Yüzyılda İtikadî Meselelere Dair Hadis Eserleri: İbn Huzeyme ve Dârekutnî'nin Eserleri Bağlamında Kelâmî ve Metodolojik Bir İnceleme

Muhammed Sıddık¹

Öz

Bu çalışma, hadisçilerin güç kazandığı hicrî dördüncü yüzyılda yazılan ve itikadî konuları ele alan hadis eserlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Ehli hadis'in mihne döneminden sonra güç kazanması, onları kendi inançlarını savunma ve diğer fırkaların itikadî düşüncelerini eleştiren eserler yazmaya sevk etmiştir. Dördüncü yüzyılda yazılan rivayete dayalı itikadî eserlerin sayısının, üçüncü yüzyılda yazılan eserlerden belirgin şekilde fazla olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum gösteriyor ki o dönemde konuya daha fazla mesai harcanmıştır. Çalışmamızın ana sorusu, dördüncü yüzyılda yazılan bu eserlerin takip ettiği metodolojik bakış açısının ne olduğudur. Ayrıca, diğer fırkaların görüşlerine karşı nasıl bir reddiye yöntemi benimsendiği de bu sorunun kapsamına girmektedir. Bu soruları cevaplandırmak amacıyla, İbn Huzeyme ve Dârekutnî'nin eserleri örnek olarak seçilmiştir. Dördüncü yüzyılda yazılan itikadî hadis eserlerinin, rivayete dayalı bir perspektif sunduğu ve bu yaklaşım çerçevesinde diğer fırkaların görüşlerini eleştirdiği sonucuna varılmıştır. İncelenen eserler, merfû haberlerin yanı sıra mevkûf ve maktû haberleri de içermektedir. Ayrıca, bu eserlerin itikadî içerikli hadislerin anlaşılması konusunda te'vilin caiz olmayacağı görüşünü savunduğu tespit edilmiştir. Son olarak, incelenen eserlerde hadislerin sıhhatinin değerlendirilmesinde, senetlerinin sahih olması temel alınmakla birlikte, rivayetlerin yaygınlığı ve âlimler arasındaki kabul görme kriterinin de öncelikli bir ölçüt olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kelam, Hadis Edebiyatı, Dördüncü Asır, İbn Huzeyme, Dârekutnî.

Sıddık, M. (2025). Dördüncü Yüzyılda İtikadî Meselelere Dair Hadis Eserleri: İbn Huzeyme ve Dârekutnî'nin Eserleri Bağlamında Kelâmî ve Metodolojik Bir İnceleme. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 14(1), 283-302. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1565574>

Geliş Tarihi	11.10.2024
Kabul Tarihi	03.03.2025
Yayın Tarihi	28.03.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

2025, 14 (1), 283-302 | Research Article

Hadith Works on Theological Issues in the 4th Century AH: An Epistemological and Methodological Study in the Context of the Works of Ibn Khuzaymah and al- Daraqtuni

Muhammed Sıddık¹

Abstract

This study aims to examine the hadith literature written in the 4th century AH that addresses theological (creedal) issues. The most notable feature of these hadith works from the 4th century AH is that they were written after the mihna period, during which the hadith scholars gained strength. The empowerment of the Ahl al-Hadith after the mihna prompted them to write works defending their own beliefs while critiquing the theological views of other sects. In fact, it is observed that the number of hadith-based theological works written in the 4th century AH significantly surpasses those written on the same subject in the 3rd century. This fact highlights the importance of these 4th-century works. Thus, the main question of this study is: What is the epistemological and methodological perspective followed by these works written in the 4th century, and what approach was adopted in refuting other sects? To answer these questions, the works of Ibn Khuzaymah and al-Daraqtuni were selected as case studies. This study concludes that the hadith literature on theological issues written in the 4th century adopts a narrative-based epistemological and methodological approach, using this perspective to critique the views of other sects. It also finds that the works analyzed include *mawquf* and *maktu'* reports alongside *marfu'* reports. Additionally, this study identifies that these works advocate the view that *ta'wil* (allegorical interpretation) is not permissible in understanding hadiths of theological content. Finally, regarding the authenticity of the hadiths mentioned in these works, it is determined that the primary criterion is not the validity of their chains of transmission, but rather their widespread transmission and acceptance among scholars.

Keywords: Hadith, Theology, Hadith Literature, 4th Century, Ibn Khuzaymah, al-Daraqtuni.

Sıddık, M. (2025). Hadith Works on Theological Issues in the 4th Century AH: An Epistemological and Methodological Study in the Context of the Works of Ibn Khuzaymah and al- Daraqtuni, *Journal of the Human and Social Science Researches*, 14(1), 283-302. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1565574>

Date of Submission	11.10.2024
Date of Acceptance	03.03.2025
Date of Publication	28.03.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

1 Assistant Professor, Karabuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith
muhammedsiddik@karabuk.edu.tr ORCID: 0000-0001-6773-3303

Giriş

Kelam ilmi, İslamî ilimler arasında en önemli disiplinlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bunun temel nedeni, ele aldığı konuların hayati öneme sahip olmasıdır. Kelam, Allah, kâinat, insan ve bunlar arasındaki ilişkiyi bütüncül bir bakış açısıyla ele alır. Bu nedenle, her düşünce ekolü, kendine özgü bir kelamî yaklaşım geliştirerek kendi tasavvurunu ortaya koymuştur. Ehl-i hadis de bu ekollerden biridir ve bu ekolün âlimleri, itikadî meselelere dair önemli eserler kaleme almışlardır. Hadis eserleri, yalnızca rivayetleri aktaran kitaplar değil, aynı zamanda çeşitli konuları rivayetler ışığında ele alan ve tartışan eserler olarak öne çıkar.

Bu bağlamda, bu çalışmada hicrî dördüncü yüzyılda itikadî meseleleri ele alan hadis eserleri incelenmektedir. Bu eserler, önceki yüzyıllarda yazılmış hadis kitaplarının bir devamı niteliğindedir. Çalışma kapsamında, İbn Huzeyme (ö. 311/924) ve Dârekutnî'nin (ö. 385/995) eserleri seçilmiştir. Bunun nedeni, her iki ismin hem rivayet hem de kelam meseleleri ile meşgul olması ve bu iki hususta çok bariz hadisçiler olmalarıdır. İbn Huzeyme, *es-Sahih* adlı eserin yazarıdır; Dârekutnî ise sünen ve ilel türündeki eserleriyle tanınmakta ve cerh-ta'dil konusunda derin bir birikime sahip bulunmaktadır.

Hicrî dördüncü yüzyılda itikadî meselelerle ilgili kaleme alınan hadis eserlerinin önemi, bu eserlerin mihne sonrası dönemde yazılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönem, bazı siyâsî otoritelerin bid'at fırkalarıyla mücadele etmeye başladığı ve Ehl-i hadis ekolünün güç kazandığı bir zaman dilimidir. Bu sebeple, bu dönemin incelenmesi tarafımızdan için önemli bulunmuştur. Ayrıca, bu dönemde yazılan hadis eserleri, içerik bakımından bir çeşitlilik göstermektedir.

Araştırmanın temel sorunsalı şu sorulara odaklanmaktadır: Bu eserler bağlamında hadisî kelamdan söz etmek mümkün müdür? Eğer mümkünse, hadisî kelamın ¹الكلام الحديث doğası nedir? Hangi bilgi yapıları ve metodolojik temeller üzerine inşa edilmiştir? Bu sorulara cevap bulabilmek için, söz konusu eserlerdeki gelişmeleri ve yazarların itikadî meseleleri nasıl ele aldıklarını incelemek gerekmektedir. Hadislerden hareketle bu meselelerin metodolojik ve epistemolojik açılardan nasıl ele alındığı ve diğer fırkalara verilen cevapların niteliği, araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Ehl-i hadis ekolünün itikadî meselelerdeki metodunu inceleyen çeşitli önemli çalışmalar yapılmıştır.

Yâsir b. Mâhîr el-Mutrefî'nin *el-Kelâmu'l-Akâidî* adlı eserinde, ed-Dârimi'nin *er-Red ale'l-Cehmiyye* adlı kitabı incelenmiştir. Eserde, Ehli hadis'in kelam ilmine yaklaşımı üzerine genel bir giriş yapılmıştır. *İbn Huzeyme'nin Kitâbü't-Tevhîd Adlı Eseri ve Hadis İlmi Açısından Değeri* başlıklı doktora tezinde, Rabia Zahide Temiz, İbn Huzeyme'nin eserinde yer alan hadis ve rivayetleri değerlendirmiştir. Bu değerlendirme, özellikle rivayetlerin sahihliği açısından önemli bir katkı sunmakla birlikte, eserde benimsenen metodoloji üzerine detaylı bir inceleme yapılmamıştır. *Hadis Tarihinde Cehmiyye'ye Yönelik Reddiye Literatürü* başlıklı çalışmada Ayşegül Eroğlu, Cehmiyye'ye karşı yazılmış hadis reddiyeleri ele alınmıştır. Çalışma, bu eserlerde kullanılan metodolojiyi ve hadislerin sahihliğine dair değerlendirmeleri kapsamaktadır.

¹ Bu kavram, Ehl-i hadis ekolünün itikadî meselelerde geliştirdiği yaklaşımı anlamında kullanılacaktır.

Bu çalışmanın özgün katkısı ise, İbn Huzeyme ve Dârekutnî'nin eserlerine yönelik uygulamalı bir inceleme sunmasıdır. Çalışma, hicrî dördüncü yüzyılda yazılmış hadis eserlerinde takip edilen bilgi ve itikadî çıkarım metodolojilerini açık bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Dördüncü yüzyıl, İslam düşüncesi açısından önemli bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönem, Kütüb-i Sitte'nin derlendiği üçüncü yüzyılın ardından ve Ehl-i Hadis'in lehine sonuçlanan mihne sürecinden sonra gerçekleşmiştir. Ehl-i Hadis, bu dönemde mezhebini öne çıkarmaya, savunmaya ve diğer fırkalarla tartışmalara büyük önem atfetmiştir (Yücel, 2021: 103; Tatar, 2023: 89). Bu çaba, dördüncü yüzyılda yazılmış birçok eserde, Ehl-i Hadis'in itikadî meseleleri ele alma şeklinde somut olarak ortaya çıkmıştır.

Bu yüzyıl, aynı zamanda İslam mezhepleri arasında yoğun tartışmalar ve reddiyelerle dolu bir dönemdir. Tartışmalar o kadar yoğun bir hâl almıştır ki, halk arasında çatışmalara yol açmıştır. Bu durumu, İbn Kesîr şöyle ifade eder: "Basra ehli arasında mezhepler yüzünden büyük bir fitne ortaya çıktı; birçok insan öldürüldü ve kalabalık bir grup hayatını kaybetti" (İbn Kesîr, 1424/1993: 15/256). Bunun yanı sıra, bu dönem siyasi otoritelerin bid'at ehline yönelik sert müdahaleleriyle de dikkat çekmektedir. Bid'at ehline ait kitapların yakılması, Ehl-i Hadis'in lehine bir gelişme olmuş ve onların görüşlerinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur (İbn Kesîr, 1424/1993: 15/6). Aynı zamanda bu yüzyıl, halifelik yönetiminin hem içsel hem de dışsal sorunlarla karşı karşıya olduğu, siyasi istikrarın sağlanmadığı bir dönemdir. Bu siyasi istikrarsızlık, toplumsal ve ekonomik düzeyde geniş çaplı bozulmalara yol açmıştır. İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye adlı eserinde, dönemin çelişkilerini şu şekilde dile getirmiştir: "Halifenin hazineleri bol miktarda para ile doluydu; buna karşın halkın yaşam koşulları oldukça kötüydü" (İbn Kesîr, 1424/1993: 14/744). Bu durum, tarihçilerin de belirttiği gibi sosyal huzursuzluklara ve çeşitli ayaklanmalara neden olmuştur (İbn Kesîr, 1424/1993: 14/815).

1. Ehl-i Hadis Ekolü Kalam İlişkisi

Ehl-i Hadis ekolünün kalam ilmiyle ilişkisini ele almak, bu ekolün bilgi metodolojisinin doğasını anlamak açısından büyük öneme sahiptir. Kalam ilmi, metnin sınırlarını aşarak anlamların ihtimallerini değerlendirme, yorumlama ve akfî yollarla dinî inançları savunmayı gerektiren bir disiplindir (eş-Şafî, 2009: 14). Buna karşılık, Ehl-i Hadis'in epistemolojik yaklaşımı, metne sıkı sıkıya bağlı kalmayı ve yorumu reddetmeyi esas alır (Güler, 2007: 188; Özpınar, 2005: 94). Bu çerçeveden bakıldığında, Ehl-i Hadis âlimlerinin kalamî meselelere girmekten kaçınma eğiliminde olmaları, onların metodolojisine dayalı bir tutum olarak değerlendirilebilir. Bu ekolün temel prensiplerinden biri olan "أمروها" (sıfatlarla ilgili hadisleri olduğu gibi kabul edin), Ehl-i Hadis'in kalamî meselelerde oluşturduğu epistemolojik çerçevenin özünü yansıtır.

Ehl-i Hadis'in kalam ilmini kınaması, esasen farklı epistemolojik yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, İmam Mâlik (ö. 179/795) ile ilgili aktarılan bir kıssa, Ehl-i Hadis âlimlerinin sıfat hadislerine yaklaşımını anlamak için önemli bir kaynak teşkil etmektedir (Beyhakî, 1413/1993). Velîd b. Müslim (ö. 195/810) şöyle der: "Evvâî (ö. 157/774), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Mâlik b. Enes ve Leys b. Sa'd (ö. 175/791)'a sıfat hadislerini sordum. Hepsi de 'Onları olduğu gibi kabul edin, te'vil etmeyin' dediler" (Ebû Dâvûd, 1411: 112). Benzer bir rivayet, Tirmizî'nin es-Sünen adlı eserinde de yer almaktadır (Tirmizî, 1996: 2/42). Velîd b. Müslim'in aynı soruyu dönemin önde gelen

âlimlerine yöneltmesi, sıfat hadislerinin anlaşılmasında ulema arasında bir tartışma alanı bulunduğunu göstermektedir.

Ehl-i Hadis'in bu konudaki ilk tutumu, sıfat hadisleri karşısında sükûtu tercih etmek olmuştur. Ancak bu tutum, zamanla kelimâ bir söyleme evrilmiştir. Bununla birlikte, bu söylem, te'vil karşıtlığı üzerine inşa edilmiş katı bir metodolojiyi benimsemiştir. Aynı zamanda, te'vil yapan âlimlere karşı eleştirel bir duruş sergilenmiştir (daha geniş bilgi için bkz. Matrafi, t.y.: 7; Özpinar, 2005: 99).

Ehl-i Hadis'in kelimâ karşısındaki bu sessizliği, onların itikadî meselelerde eser yazmadığı ya da savunma yapmadığı anlamına gelmez. Hadis tarihine bakıldığında, itikadî meselelere yönelik eserlerin nispeten erken dönemlerde yazıldığı görülmektedir.

Ehl-i Hadis'in itikadî meselelerde kelama yönelmesinin temel nedeni, bize göre, çeşitli fırkaların ortaya çıkması ve bu fırkalar arasındaki ihtilaflardan kaynaklanan teolojik tartışmalardır. Bu ihtilaflar, "Yahudiler ve Hristiyanlar birbirlerinden ayrıldılar..." hadisiyle ilişkilendirilmiş (Acurrî, M. 1420/1999: 1/309) ve Ehli Hadis âlimlerini, ümmetin ihtilafa düşmesini önlemek amacıyla, dinî ve özellikle kelimâ meselelerde yorum yapmaktan kaçınmaya sevk etmiştir. Tarihî gelişmeler, özellikle mihne dönemi, Ehl-i Hadis ekolünün bu endişelerini haklı çıkaran bir zemin oluşturmuştur (geniş bilgi için bkz. Siddık, M. 2003). Bu bağlamda, dördüncü hicrî yüzyılda kelimâ meseleleri ele alan bazı eserlerin önsözlerinde, ihtilaflardan kaçınılması gerektiğine dair uyarılar dikkat çekmektedir. (bkz: Berbahârî Şarhu's-Sünne, 36; İbn Batta, el-İbânetu'l-kubra, 1/164)

Ehl-i Hadis'in kelimâ meselelerle ilgilenmesinin diğer bir motivasyonu, kendilerine yükledikleri sorumluluk ve meşruiyetlerinin temelini oluşturan Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) sünnetini koruma görevine olan bağlılıklarıdır. Bu sorumluluk, hadis âlimlerinin eserlerinde, özellikle hadis ilmi ve âlimlerinin değeri üzerine yazılan metinlerde açıkça ifade edilmiştir (Hatîb Bağdâdî, 1431, cilt 3). Bu bağlamda İbnü'l-Mübârek'in (ö. 181/797) şu ifadeleri anlamlı bir yer tutmaktadır: "Yalan Râfizilere, husumet Mu'tezililere, din ise Ehl-i Hadislere aittir" (Süyûtî, t.y., s. 100). Bu söz, Ehl-i Hadis'in kendi misyonuna bakış açısını ve kelimâ tartışmalara yaklaşımını özetler niteliktedir.

2. Dördüncü Yüzyılda İtikadî Meseleleri Ele Alan Hadis Literatürü: Bilgi Yapısı ve Metodoloji

Hadis eserlerinin tarihine bakıldığında, dördüncü yüzyılda itikadî meseleleri ele alan hadis kitaplarının sayısında önemli bir artış gözlemlenmektedir. Bu dönemde, yaklaşık yirmi kitap tespit edilebilmiştir; oysa üçüncü yüzyılda bu sayı on iki civarındadır. Aşağıdaki tablo, üçüncü ve dördüncü yüzyıllardaki itikadî meseleleri ele alan hadis eserlerini karşılaştırmaya yardımcı olacaktır.

Üçüncü Asırdaki Eserler	Dördüncü Asırdaki Eserler
el-İmân - Kâsım bin Sallâm (224 H.)	el-Kader - el-Firyâbî (301 H.)
el-İmân - İbn Ebî Şeybe (235 H.)	en-Nu'ût - en-Nesâî (303 H.)
er-Redd ale'l-cehmiyye - Ahmet b. Hanbel (241 H.)	Sârih es-sünne - et-Tabarî (310 H.)
Usulü's-sünne - Ahmet b. Hanbel (241 H.)	et-Tebîr fi Meâlimi'd-din - (310 H.)
el-İmân - el-'Adnî (243 H.)	et-Tevhîd - İbn Huzeyme (311 H.)
Halku Efâli'l-ibâd - Buhârî (256 H.)	es-sünne - el-Hallâl (311 H.)
el-Havzu ve'l-Kavser - Bekî b. Mahled (276 H.)	el-Ba's - İbn Ebî Dâvûd (316 H.)
en-Nakz - el-Dârîmî (280 H.)	Şerhus's-sünne - el-Berbehârî (329 H.)

er-Redd ale'l-cehmiyye - el-Dârîmî (280 H.)	eş-Şerîa - el-Acûrî (360 H.)
es-Sünne - İbn Ebî Asım (287 H.)	el-Azame - Ebû Şeyh (369 H.)
es-Sünne - el-Mervezî (294 H.)	İtikâdu Ehl'i-hadis - el-İsmâîlî (371 H.)
es-Sünne - Abdullah b. Ahmet (290 H.)	el-İbânetü'kübra - İbn Batta (387 H.)
	es-Sıfât - ed-Dârekutnî (385 H.)
	en-Nüzûl - ed-Dârekutnî (385 H.)
	Rüyetullah - ed-Dârekutnî (385 H.)
	Şerhu Mezahibi Ehlî's-sünne - İbn Şâhîn (385 H.)
	el-İmân - İbn Mende (395 H.)
	et-Tevhîd - İbn Mende (395 H.)
	er-Redd ale'l-cehmiyye - İbn Mende (395 H.)
	Usulü's-sünne - İbn Ebî Zemenin (399 H.)

Üçüncü yüzyılda itikadî meseleler üzerine yazılan eserlerin sayısında, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Bu artış, 234/849 yılında Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşüne karşı yürütülen muhalefetin Ehl-i Hadis lehine sonuçlanmaya başlamasıyla ardından ortaya çıkmıştır.

Bu süreci takip eden dönemde, özellikle dördüncü yüzyılın ikinci yarısında, itikadî konular üzerine yazılan eserlerin sayısında ve içerik çeşitliliğinde dikkat çekici bir artış yaşanmıştır.

Bu durum, dördüncü yüzyılın hadis literatürü içerisinde, itikadî meseleler üzerine yazılmış eserlerde önemli bir gelişme ve genişleme olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

2.1. Dördüncü Asırda Kelâmî Meseleleri Ele Alan Hadis Kitaplarının Türleri

Dördüncü yüzyılda itikadî meseleleri ele alan hadis kitapları, telife göre iki ana türde sınıflandırılabilir. İlk tür, itikadî meselelerle doğrudan ilgilenen ve bu meseleleri tartışmalara girmeden delillerle ortaya koyan eserlerdir. Bu eserler, genellikle hadisleri doğrudan aktarır ve ilgili konularla açık bir şekilde ilişkilendirir. Çoğunlukla belirli konulara odaklanır ve detaylı tartışmalardan ziyade hadisleri delil olarak sunar. Örnek olarak, Dârekutnî'nin *Rü'yetullah* ve *es-Sıfât* adlı eserleri ile Firyâbî'nin (ö. 301/913) *el-Kader* adlı eseri bu türe örnek gösterilebilir.

İkinci tür ise, itikadî meselelerin temelini oluşturan ve diğer mezheplerle tartışmalara yer veren eserlerdir. Bu tür eserler, hadis ekolünün itikadî meseleleri nasıl ele aldığını ve savduğunu gösterir. Hem itikadî meselelerin dayandığı temelleri açıklar hem de karşı mezheplerle yapılan tartışmalara yanıt verir. Örnek olarak, İbn Huzeyme'nin *et-Tevhid* adlı eseri ile Âcurrî'nin *eş-Şerîa* adlı eseri bu türe dâhil edilebilir.

2.2. İbn Huzeyme ve Dârekutnî'nin Kitapları Çerçevesinde İtikadî Meseleleri Ele Alan Hadis Kitaplarının Yapısı

Hadis kitaplarının inanç meselelerine yönelik yapısını incelemek, bu eserlerin yazarlarının kelimâ meselelere hangi metodolojiyle yaklaştığını anlamak açısından önem taşır. Bu başlık altında yapılacak olan inceleme, İbn Huzeyme'nin *Kitâbü't-Tevhid*'i ile Dârekutnî'nin *Ru'yetullah*, *Nüzûlullah* ve *Kitâbü's-Sıfât* adlı eserlerine odaklanmaktadır. Bu eserler, inançla ilgili hadisleri bir araya getiren ve kelimâ meseleleri hadisler üzerinden temellendiren bir yaklaşım sergilemektedir.

İbn Huzeyme'nin *Kitâbü't-Tevhid*'i, tevhid kavramını Allah'ın sıfatları bağlamında ele almaktadır. Nefs, ilim, vech, ayn, sem', basar, yed, isba', istiva, nüzul, kelam ve

rü'yetullah gibi haberi sıfatlar üzerinden tevhid konusu detaylandırılmıştır. Ayrıca eserin son bölümlerinde, ahiret gününe dair meseleler ve özellikle şefaet konusu da işlenmiştir.

Dârekutnî ise *Ru'yetullah*, *Nüzûlullah* ve *Kitâbü's-Sıfât* adlı eserlerinde, ele aldığı her inanç konusunu ilgili hadislerle temellendirmiştir. Her bir eserinde, ilgili hadisleri belirli bir başlık altında toplamış ve bu hadisler üzerinden itikadî meseleleri açıklamıştır. Özellikle *Kitâbü's-Sıfât*, Allah'ın sıfatlarına dair hadislerin yorumlandığı özgün bir yapı sunmaktadır. Ayrıca, eserin sonunda Ehl-i hadis'in kelimâ meselelere yaklaşımını özetleyen bir bölüm yer almaktadır.

Tevhid, inanç ve kelamın temel meselelerinden biridir ve doğrudan ilahî zât ile ilişkilidir. Bu nedenle, tüm kelam ekolleri tevhid konusuna özel bir önem atfetmiştir. Ehl-i hadis geleneği de tevhid meselesini öncelikli bir tema olarak ele almış ve bu bağlamda önemli eserler kaleme almıştır. Örneğin, İbn Mende'nin *Kitâbü't-Tevhid'i* ve Buhârî'nin *Sahîh* adlı eserinde yer alan "Tevhid" bölümü bu yaklaşımı örneklemektedir.

Ehl-i hadis anlayışında, tevhid meselesinin ele alınışı, Allah'ın varlığını ispat etmeye yönelik bir çabadan ziyade, O'nun sıfatlarına dair doğru bir tasavvur sunmayı amaçlamaktadır. Nitekim Buhârî, *Sahîh* adlı eserinin son bölümünü *Kitâbü't-Tevhid* başlığı altında düzenlemiş ve burada Kur'an ve Sünnet'te yer alan sıfatlara ilişkin değerlendirmeler yapmıştır. Benzer şekilde, İbn Huzeyme de *Kitâbü't-Tevhid*'inde tevhid konusunu Allah'ın sıfatları bağlamında ele alarak detaylı bir analiz sunmuştur.

2.2.1. Rivayetler ve Mutabaât ile Şevâhid'e Vurgu

Hadis kitaplarının itikadî meseleleri ele alış biçimine bakıldığında, bu eserlerin rivayetlere dayalı bir anlatı sunduğu görülmektedir. Hadisler, konuyla ilgili başlıklar altında derlenmiş ve bu rivayetler üzerinden meseleler incelenmiştir. Bu eserlerde yalnızca merfû hadisler değil, mevkuf ve özellikle tabîlerden gelen maktu rivayetler de yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu eserlerin bir diğer dikkat çekici özelliği, mutabaât ve şevâhidlere yapılan vurgu olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, hadis ekolünün meseleleri ele alırken benimsediği epistemolojik bakış açısını yansıtır.

İbn Huzeyme, Allah'ın sıfatlarına dair hadisleri derlerken mutabaâtlara sıkça vurgu yapmıştır. Örneğin, Allah'ın "yed" sıfatına ilişkin rivayetlerde, farklı hadis yollarını tek tek ele almış ve bunları başlıklar altında toplamıştır. Her bir başlığı "Sünnet" olarak adlandırarak, "Birinci Sünnet", "İkinci Sünnet" şeklinde sınıflandırmış ve toplamda on üç rivayet zikretmiştir (İbn Huzeyme, 1994: 1/126). Eserlerinde, rivayetlerin sayısına da özel bir vurgu yaptığı dikkat çekmektedir. Örneğin, "*Dünyada kalbinde iman bulunan kimsenin cehennemden çıkarılacağına dair peygamberden açıkça gelen rivayetlerin zikri*" başlığında, bu konuya ilişkin rivayetlerin sayısını belirtmiştir (İbn Huzeyme, 1994: 2/702). Benzer şekilde, "*Allah Teâlâ'nın yüceliğini ve göklerde bulunduğunu ifade eden rivayetlerin zikri*" başlığı altında, sekiz farklı rivayeti toplamış ve bunların mutabaatlarını ve farklı yollarını detaylandırmıştır (İbn Huzeyme, 1994: 1/256).

Dârekutnî de itikadî meseleleri ele aldığı üç eserinde, rivayetleri temel almıştır. Analizler, onun bu eserlerde belirgin bir sistematikte hadisleri derlediğini göstermektedir. Örneğin, *Kitâbü's-Sıfât* adlı eserinde, Allah'ın sıfatlarına dair rivayetler, aşağıda verilen tablodaki gibi tabloya sınıflandırmıştır: (Darekutnî, A. 1993/1402.)

Sıfat	Rivayet Sayısı
el-Kadem	12
el-Yed	6
el-Isba	15
ed-Dahik	4
el-Kürsî	5
el-Vech	10

Dârekutnî, ikinci eseri olan *Ru'yetullah*'a, Buhârî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği şu hadisle başlamıştır: “Ey Allah'ın Resûlü! Kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz?” Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Evet. Öğle vaktinde bulutsuz bir güneşi görmekte zorlanır mısınız? Ya da bulutsuz bir gecede dolunaylı ayı görmekte güçlük çeker misiniz?” Ashâb, “Hayır, ya Resûlullah.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: “İşte kıyamet gününde Allah'ı görmekte de herhangi bir zorluk yaşamayacaksınız.”

Dârekutnî, bu hadise dair birçok mutâbî eklemiş ve ardından çeşitli sahâbilerden gelen rivayetleri sıralamıştır. Aktardığı rivayetlerin sayısı on altıdır (Dârekutnî, A. 1411: 43). Daha sonra sahâbilerden gelen üç mevkuf rivayete yer vermiş ve ardından tâbîlerden gelen dokuz maktû rivayeti aktarmıştır.

Eserin sonunda ise Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) dünyada Allah'ı gördüğüne dair rivayetlere yer vermiştir. Bu rivayetler, on iki sahâbî tarafından nakledilmiştir.

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, Dârekutnî'nin kıyamet gününde Allah'ı görme meselesine dair hadisleri derleyerek bir araya getirmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Bu hadislerin mutâbî ve şâihlerini birçok sahâhbîden aktarılan rivayetlerle desteklemiş; bu suretle konunun nesiller boyunca kabul görmüş ve sabit bir inanç olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda hem mevkûf hem de maktû haberleri eserine dâhil etmiştir.

Dârekutnî, *Ru'yetullah* adlı eserinde izlediği metodolojiyi, Allah'ın nüzûlüne dair hadisleri ele aldığı bir diğer kitabında da uygulamıştır. Bu eserinde, Allah'ın her gece son üçte birde dünya semasına inmesini konu alan hadisleri derlemiş ve bunları sahâbîlere göre sıralamıştır.

Eser üç ana rivayet etrafında şekillenmiştir (Dârekutnî, A. 1983/1402: 43):

Birinci rivayet, Allah'ın her gece dünya semasına inmesini konu alır. Bu rivayet, on iki sahabe tarafından aktarılmıştır.

İkinci rivayet, Allah'ın Şaban ayının ortasında dünya semasına inmesiyle ilgilidir. Bu rivayet beş sahabe tarafından nakledilmiştir.

Üçüncü rivayet, Allah'ın Arefe gecesi dünya semasına inmesini konu alır. Bu rivayet Ümmü Seleme'den nakledilmiş olup mevkûf bir hadistir.

Bu eser, Dârekutnî'nin metodolojik yaklaşımını ve rivayetleri detaylandırmadaki titizliğini ortaya koymaktadır.

2.2.2. Bölüm Başlıkları (Tercemeler)

Hadis kitaplarındaki başlıklar (tercemeler), genellikle müellifin hadise dair anlayışını yansıtmaktadır. Bu bağlamda özellikle İmam Buhârî'nin başlıklarının derinlik ve anlam içermesi, ilmî çalışmaların konusu olmuş; "Buhârî'nin fikhî anlayışı tercemelerinde gizlidir" şeklindeki meşhur ifade, onun hadisleri anlama metodolojisine işaret eder hale gelmiştir. Buhârî'nin tercemeleri, "zâhirî tercemeler" ve "istidlâlî tercemeler" olmak üzere iki gruba ayrılır. İstidlâlî tercemeler, hadisin illetine ya da başka delillerle olan ilişkisine dayanılarak oluşturulurken, zâhirî tercemeler başlıkların hadisin içeriğiyle doğrudan bağlantılı olması esasına dayanmaktadır (İtr, N. 1985: 75). Bu çerçevede, itikadî meseleleri ele alan hadis kitaplarında kullanılan tercemelerin niteliği üzerine çeşitli sorular gündeme gelmiştir. Yapılan araştırmalar, bu tür eserlerde kullanılan başlıkların genellikle derin bir yoruma değil, hadisin doğrudan anlamına işaret ettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim, İmam Buhârî'nin itikadî konulardaki başlıkları da büyük ölçüde zâhirî tercemelerden oluşmaktadır. Buhârî, bu tür meselelerde daha çok hadislerin içeriğini doğrudan öne çıkaran başlıklar kullanmayı tercih etmiştir.

İncelemeye konu olan iki eser bağlamında değerlendirildiğinde, İbn Huzeyme'nin tercemelerinin genellikle uzun, açık ve kesin ifadelerle oluşturulduğu görülmektedir. Bu başlıklar, hadisin ne anlama geldiği konusunda herhangi bir tartışmaya yer bırakmayacak şekilde net olup, hadisle doğrudan bağlantılıdır. Örneğin, şu başlık buna örnek teşkil eder:

باب ذكر البيان من خبر النبي صلى الله عليه وسلم في إثبات النفس لله عز وجل على مثل موافقة التنزيل الذي بين الدفتين مسطور، وفي المحاريب والمساجد والبيوت والسكك مقروء

[Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.), Allah'a "nefis" isnad eden haberin, mushaflarda yazılı olan Kur'an'a uygun olduğunu ve bu hakikatin mihraplarda, mescitlerde, evlerde ve sokaklarda okunduğunun beyanı babı] (İbn Huzeyme, 1994: 1/13).

Bu başlık, hem konuyu açık bir şekilde ifade etmekte hem de hadisin anlaşılmasında kesin bir sınır çizmektedir. Aynı netlik şu başlıkta da görülmektedir:

باب البيان من سنن النبي صلى الله عليه وسلم على تثبيت السمع والبصر لله، موافقا لما يكون من كتاب ربنا

[Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.), sünnetinden hareketle Allah'ın işitme ve görme sıfatlarını Kur'an-ı Kerim'e uygun bir şekilde ispatının beyanı babı] (İbn Huzeyme, 1994: 1/110).

Benzer şekilde, hadis ile başlık arasındaki ilişki şu örnekte de dikkat çekicidir:

باب ذكر البيان من سنة النبي صلى الله عليه وسلم على إثبات يد الله جل وعلا موافقا لما تلونا من تنزيل ربنا لا مخالفا قد نزه الله نبيه، وأعلى درجته، ورفع قدره عن أن يقول إلا ما هو موافق لما أنزل الله عليه من وحيه

[Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.), Allah Teâlâ'nın "yed" sıfatını ispatının Rabbimizin indirdiği vahye uygun olup, ona aykırı olmamasının beyanı babı. Şüphesiz Allah, Peygamberi'ni her türlü noksandan tenzih etmiş, onun derecesini yüceltmış ve şerefini artırmıştır. O, Allah'tan kendisine indirilen vahye uygun olandan başka bir şey söylemez.]

Bu başlıktan sonra İbn Huzeyme şu hadisi nakletmiştir: "Âdem ile Mûsâ karşılaştılar. Mûsâ, Âdem'e şöyle dedi: 'Seni Allah kendi elleriyle yarattı, meleklerini sana secde ettirdi, ruhundan sana üfledi ve sana emrini verdi. Ancak sen o emre karşı geldin ve bizi

cennetten çıkardın.’ Bunun üzerine Âdem ona şöyle dedi: ‘Allah sana Tevrat’ı verdi. Peki, o Tevrat’ta ben bu günahı işlemeden önce bana yazıldığını görmedin mi?’ Mûsâ, ‘Evet’ dedi. Bunun üzerine Âdem, Mûsâ’yı susturdu” (Buharî, 3228; Müslim, 2652; İbn Huzeyme, 1994: 1/119).

İbn Huzeyme, tercemeleriyle hadis ve anlamı arasındaki ilişkiyi bu şekilde netleştirirken, Dârekutnî ise farklı bir yöntem tercih etmiştir. Dârekutnî’nin eserlerinde başlıklar genellikle hadisleri genel bir başlık altında toplama amacı taşımaktadır. Daha geniş ve genel başlıklar kullanmış, tercemelerle hadisler arasında çok katmanlı bir ilişki kurma çabasına girmemiştir.

2.3. Hadisî Kelam Kitaplarında İstidlâlî Yöntem

Herhangi bir düşünce ekolünü anlamının temel adımlarından biri, o ekolün epistemolojik ve istidlâlî yöntemine dair farkındalık kazanmaktır. Hadis ekolünde de bu bağlamda bazı temel prensiplerin varlığı göze çarpar:

2.3.1. Rivayet Bilginin Temelidir

Bir önceki bölümde, Ehl-i Hadis’e ait itikadî eserlerin büyük ölçüde hadis rivayetlerine dayandığı belirtilmişti. Bu yaklaşım, Ehl-i Hadis’in rivayeti bilginin temel kaynağı olarak kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Onlar için rivayet, talep edilmesi gereken ve bu uğurda uzun seyahatlerin dahi göze alındığı bir ilimdir (Güler, K. 2007: 161). Bu anlayışa en açık şekilde, Dârimî’nin *es-Sünen* adlı eserinde rastlanmaktadır. Eserin giriş kısmında “İttibâu’s-Sünne” başlığı altında bilgi meselesi ele alınmış; devamında, “Kitap veya Sünnet’te Bulunmayan Konularda Cevap Vermekten Kaçınma” başlıklı bir bölüm yer almıştır. Bu bölümde sahabe ve tâbiünden aktarılan birçok rivayetle, Kitap ve Sünnet’te açıkça bulunmayan konular hakkında konuşmanın caiz olmadığı ifade edilmiştir.

Dârimî, bu yaklaşımı daha da pekiştirmek adına, “Bâbu Kerâhiyyeti’l-Fetvâ” [Fetva Vermenin Keraheti] başlığı altında henüz gerçekleşmemiş olaylarla ilgili veya Kur’ân ve hadislerde açıkça yer almayan konularda fetva vermekten sakınılması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, “Bâbu Men Habe’l-Fetvâ ve Kerhi’t-Tenattu’ ve’t-Tebeddu” başlığı altında ise kişisel görüşlere dayalı fetvaların bidatlerin kapısını aralayacağına dair çeşitli rivayetlere yer vermiştir. Bu bağlamda, “eser” (rivayet edilen bilgi) ve “bidat” kavramlarının zıtlığı net bir şekilde ortaya konulmuştur. Dârimî’nin çizdiği bu çerçevede, “eser” insanı bidate düşmekten koruyan bir kalkan olarak görülmüştür. Bununla birlikte, rivayet (eser), doğrudan “ilim” olarak tanımlanmıştır. Dârimî, talep edilmesi gereken bilginin sadece rivayet edilen bilgi olduğunu ifade etmiştir (Dârimî, 2000: 1/232). Bu doğrultuda, Ehl-i Hadis için rivayet, temel bir epistemolojik kaynak olarak öne çıkmaktadır.

Özellikle itikadî meselelere ilişkin rivayetlerin yalnızca merfû hadislerle sınırlı kalmadığına dikkat çekilmelidir. Nitekim tâbiîn neslinden gelen rivayetler, sahabe döneminden aktarılan bilgiyi yansıttığı için büyük bir değer taşımaktadır. Tâbiîn rivayetleri, sahabenin bilgisine dayandığından dolayı güvenilir kabul edilmiş; bu çerçevede, bilgi üretiminin değil, nakledilmesinin esas olduğu belirtilmiştir.

Ehl-i Hadis, diğer fırkaların görüşlerini eleştirirken, bu görüşlerin sahabe ve tâbiünden aktarılan bilgiye aykırı olduğunu ileri sürerek kendi argümanlarını güçlendirmiştir (İbn Huzeyme, 1994: 1/19; 1/126). İbn Huzeyme, Allah’ın zatı ve sıfatları konusundaki görüşlerini Kur’ân ve hadis rivayetleri temelinde şekillendirmiştir. Özellikle Allah’ın

sıfatlarına ilişkin hadislerde yer alan bilgilerin, Kur'ân-ı Kerim'de bulunan bilgilerle uyumlu olduğunu ve bu nedenle hadislerin kabul edilmesinin Kur'ân'a olan imanun bir gereği olduğunu savunmuştur.

Bu bağlamda İbn Huzeyme'nin Kitâbü't-Tevhîd eserinde, hadislerin Kur'ân ile çelişmesinin mümkün olmadığı, aksine hadislerin Kur'ân'ın bir yansıması olduğu ifade edilmektedir. Örneğin, Allah'ın "vech" (yüz) sıfatına ilişkin bölümde şu başlığa yer verilmiştir:

"باب ذكر إثبات وجه الله الذي وصفه بالجلال والإكرام في قوله: {ويبقى وجه ربك ذو الجلال والإكرام} [Kendisini yücelik ve ikram sahibi olarak nitelendiren Allah'ın vech sıfatının ispatı babı, "Celâl ve ikram sahibi Rabbinin yüzü baki kalacaktır" ayeti doğrultusunda.] (İbn Huzeyme, 1994: 1/24).

Bir sonraki bölümde, bu ayetle uyumlu hadisler şu başlık altında zikredilmiştir: باب ذكر البيان من أخبار النبي المصطفى صلى الله عليه وسلم في إثبات الوجه لله جل ثناؤه، وتباركت أسماؤه، موافقة لما [Seçilmiş Peygamber'in (s.a.v.), Allah'ın vech sıfatını ispat eden hadislerine dair kalplerde ezberlenen, mushafalarda yazılı, mihrap ve medreselerde okunan Kur'ân-ı Kerim ile uyumlu açıklamaları babı] (İbn Huzeyme, 1994: 1/27).

Bu tür örneklerle İbn Huzeyme, hadislerin Kur'ân'a ek bir bilgi getirmediğini, aksine onunla uyumlu olduğunu vurgulamaktadır. Hadislerin reddinin, aslında Kur'ân'ı reddetmek anlamına geldiği düşüncesi, onun kelâmî muhaliflerine karşı eleştirilerinin temelini oluşturur. Özellikle Cehmiyye mezhebinin, hadislerin itikadî delil olma vasfını reddetmesi, İbn Huzeyme'nin eleştirilerinde sıkça dile getirilmiştir.

Sonuç olarak, İbn Huzeyme'nin epistemolojik yöntemi, hadislerin itikadî meselelerde Kur'ân ile uyumlu bir delil olduğunu kabul etmektedir. Bu anlayış, "Peygamber'in hadisleri, her yerde okunan Allah'ın kitabıyla uyumludur" ifadesiyle özetlenebilir. Kur'ân'a inanıldığı gibi, hadislerin de aynı kesinlikte kabul edilmesi gerektiği, İbn Huzeyme'nin yaklaşımının temelini oluşturmaktadır.

Dârekutnî'nin eserlerinde ise daha farklı bir yaklaşım sergilenmiştir. O, genellikle hadislerin rivayet edilmesiyle yetinmiş, hadislerin sahihliği ya da zayıflığı konusunda değerlendirmelerde bulunmuş, ancak bu rivayetler üzerine yorum yapmaktan kaçınmıştır. Dârekutnî, bilginin sahih rivayetlerden elde edilmesi gerektiğini savunarak, şahsi görüşlerin itikadî meselelerdeki rolünü reddetmiştir. Bu bağlamda, Zührî'den aktardığı şu rivayet dikkat çekicidir:

"Sünnete teslim olun, ona karşı çıkmayın" (Dârekutnî, 1993/1402: 44).

Bu çerçevede Dârekutnî ve İbn Huzeyme'nin eserleri, itikadî meselelerde rivayetlerin belirleyici rolünü açıkça ortaya koymakta ve Ehl-i Hadis geleneğinin temel metodolojisini yansıtmaktadır.

2.3.2. Cemaatin Merkezî Rolü

Ehl-i hadis ekolünde önemli kavramlardan biri "cemaat" kavramıdır. Cemaat, yalnızca bir topluluk ya da sayı çokluğunu ifade etmez; daha çok itaat, bağlılık ve bilgi aktarımındaki süreklilikle ilgilidir (Esen, 2014: 187). Bu bağlamda Âcurrî, eş-Şerîa adlı eserinde cemaatin rolünü şu şekilde tanımlamıştır: "Cemaate bağlı kalma emri ve ayrılıktan kaçınma, yani sünnete tabi olma ve bidatleri terk etme." Bu tanıma göre

cemaat, itaatle özdeşleşir ve kişiyi hevâ ve ayrılıklardan korur. Aynı zamanda cemaat, fırka kavramına zıt bir anlam taşıyarak doğru yolu temsil eder (Âcurrî, 1999: 1/270).

Cemaat kavramını, “es-sevâdü’l-a’zam” olarak bilinen kavramla ilişkilendiren Âcurrî, bu bağlamda Hz. Muhammed’den (s.a.v.) şu hadisi nakleder: “Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır, bunların hepsi sapıklık üzeredir, yalnızca ‘sevâdü’l-a’zam’ hariç.” Ashab, “*Ya Resûlullah, ‘sevâdü’l-a’zam’ nedir?’ diye sorduğunda, Hz. Peygamber şöyle cevap vermiştir: ‘Benim ve ashabımın gittiği yoldan gidenlerdir. Allah’ın dininde tartışmaya girmeyen ve bir günah sebebiyle tevhid ehlinde birini tekfir etmeyen kimselerdir.’* (Tabarânî, el-Mucemu’l- evsat, 7840).¹

İbn Huzeyme, cemaatin merkezî rolünü vurgularken, aktardığı ve delil olarak kullandığı rivayetlerin cemaat tarafından nakledildiğini özellikle belirtmiştir. Bu durum onun şu sözünde açıkça görülmektedir: “Peygamber’in (s.a.v.) vefatından önce Allah’ı gördüğünü inkâr eden Hz. Âişe’den gelen rivayetler nakledilmiştir. Ehl-i kible olan sahabeler, tabîiler ve onlardan sonra gelen ilim ehli, kıyamet gününde müminlerin yaratıcısını gözleriyle göreceği konusunda hiçbir ihtilaf yaşamamışlardır” (İbn Huzeyme, 1994: 2/548).

Benzer şekilde, Dârekutnî, Abbâd b. Avvâm’dan nakledilen bir rivayeti aktararak cemaatin önemini şöyle vurgular:

“Şerîk bin Abdullah yanımıza geldi. Ona dedik ki: ‘Bizim burada, Allah’ın dünya semasına inişini ve cennettekilerin Rablerini göreceklerini inkâr eden bazı Mutezilîler var.’ Bunun üzerine Şerîk, bu konuda on kadar hadis rivayet etti ve dedi ki: ‘Biz dinimizi tabîilerin evlatlarından, onlar da Allah Resûlü’nün sahabelerinden aldılar. Peki, Mutezile mensupları dinlerini kimden aldı?’” (Dârekutnî, 1402: 43).

Burada görüldüğü üzere, cemaat kavramı, özellikle Allah’ın nüzûlü ve kıyamet gününde Allah’ı görme gibi inanç konularında merkezi bir rol oynar. Cemaat, bu rivayetleri aktaran ve inançları kuşaktan kuşağa taşıyan bir otorite olarak kabul edilir. Öte yandan, bu inançları reddeden grupların, cemaatin sahip olduğu türden bir nakil silsilesine dayanmadığı vurgulanır.

2.3.3. Anlama Yöntemi

Bu bölümde, sıfat hadisleri ve diğer itikadî meselelerle ilgili hadislerin anlaşılmasında belirli bir yöntem olup olmadığı incelenmektedir. Yapılan araştırmalar, bu hadislerin anlaşılmasının temelinde hadislerin lafızlarına dayandığını ve lafzın sınırlarını aşan bir te’vilin reddedildiğini ortaya koymaktadır. Bu durumun iki önemli göstergesi bulunmaktadır:

Birincisi, müelliflerin kullandıkları tercemelerin, hadislerin doğrudan bir yansıması niteliğinde olmasıdır. Bu tercemeler, hadislerde geçen ifadeleri olduğu gibi ele alır ve herhangi bir yorum ya da te’vile başvurmadan aktarmaktadır.

İkincisi ise, müelliflerin te’vilden açıkça ve doğrudan sakındırmalarıdır. Te’vilin reddedilmesinin ardındaki temel neden, te’vilin ihtilafa kapı açacağı ve bunun nihayetinde anlaşmazlık ve çatışmalara yol açabileceği gerçeğidir. O dönemde İslam ümmetinin yaşadığı tarihsel olaylar, bu ihtilafların sonuçlarının toplum hafızasında canlı kalmasına neden olmuştur. Te’vilin reddi, ihtilafın kınanması bağlamında

¹ Hadis zayıftır, nitekim İbh Hibbân *el-Mecruhûn* adlı eserinde hadisi Kesîr b. Mervân adlı râvinin tercümesinde rivayet etti ve bu râviyi “Münkeru’l-hadis” olarak değerlendirdi. 2/225.

temellendirilmiştir. Bu yaklaşımı, özellikle Âcurrî ve benzer müelliflerin eserlerinde net bir şekilde görmek mümkündür. Kelam meselelerini ele alan hadis kitaplarında, ihtilafın temel sebebi olarak te'vil gösterilmiş ve te'vilin, rivayetlerin dışına çıkarak bid'atlere yol açan bir uygulama olduğu savunulmuştur (Âcurrî, 1420/1999: 1/315).

Bu yaklaşımı desteklemek için iki ana delil öne sürülmüştür:

İlki lügavî delildir ki bu delile İbn Huzeyme'nin eserlerinden çokça rastlanmaktadır. Dinî metinlerin açık ve anlaşılır bir Arapça ile geldiği, bu nedenle bu metinlerin dil kuralları çerçevesinde anlaşılması gerektiği savunulmuştur.

İkincisi Naklî Delildir ki bu delil, sahabe ve tabiûnun meseleleri bu şekilde ele aldığı gerçeğine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, ümmetin ilim geleneği içinde süreklilik göstermiştir.

İbn Huzeyme, hadislerin dilinin açık ve net olduğunu savunmuş, bu dilin Arapça'nın sade ve anlaşılır yapısına uygun olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, hadislerdeki ifadeler gerçek anlamda kullanılmalı, herhangi bir te'vil ya da mecazî yoruma ihtiyaç duyulmamalıdır. İbn Huzeyme, itikadî meselelerde hadislerin lafzının dışına çıkılmasının, metni asıl amacından saptırmak anlamına geleceğini ifade etmiştir (İbn Huzeyme, 1994: 1/233).

Bu yaklaşımın bir örneği, Allah'ın göklerde bulunması meselesine dair tartışmalarda görülebilir. İbn Huzeyme, "Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de ve Resûlullah'ın hadislerinde haber verdiği gibi göktedir" başlığı altında, "Yüce Rabbinin adını tesbih et" (A'lâ Suresi, 1) ayetini incelemiştir. Burada geçen "el-A'lâ" ifadesinin, Allah'ın her şeyin üstünde olduğunu açıkça belirttiğini savunmuştur (İbn Huzeyme, 1994: 1/257). Ancak bu sıfatların Allah'a nispet edilmesinin teşbih içermediğini de özellikle vurgulamıştır.

İbn Huzeyme, Allah'a mekân nispet etme konusunda şu hadisi ele almıştır: "Rabbiniz onlara bakacak ve 'Bir şey arzu ediyor musunuz ki size fazlasını vereyim?' diye soracak." Bu hadiste geçen "bakış" kelimesini ele alan İbn Huzeyme, Arap diline göre bakan kişinin, baktığı kişilerin üzerinde olması gerektiğini belirtmiştir (İbn Huzeyme, 1994: 2/891).

Dârekutnî'nin anlama yöntemi de, sefeli İbn Huzeyme'ye benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Dârekutnî'ye göre hadisler, te'vile veya yoruma gerek duyulmaksızın lafızlarına dayanılarak anlaşılmalıdır. Ancak, bu yaklaşımın hadislere sadece zahirî anlamlarıyla yaklaşılması nedeniyle derinlemesine bir anlama yöntemi olmadığı eleştirisi yapılmaktadır (Koçyiğit, t.y.: 137).

Araştırmacının görüşüne göre, Ehl-i Hadis'in bu meselede sunduğu yaklaşım, esasen bu hadislerin kabul edilmesi ve teslim olunması gerektiği yönündeki bir vurguya dayanmaktadır. Bu durumu, Dârekutnî'nin Ebû Ubeyd el-Kâsım bin Selâm (ö. 224/838)'dan aktardığı şu rivayet açıkça ortaya koymaktadır:

"Bu hadisler sahihtir ve hadisçiler ile fakihler arasında birbirlerine aktarılmıştır. Bunlar bizim için bir hakikattir, şüphemiz yoktur. Ancak 'Nasıl ayağını koydu?', 'Nasıl güldü?' diye sorulursa, biz bunu açıklamayız. Kimseyi de bunu açıklarken işitmedik." (Dârekutnî, 1993/1402: 39).

Bu rivayetten çıkarılabilecek birkaç önemli nokta bulunmaktadır:

İlki, sıfat hadislerinin anlaşılmasının, ele alındığı dönemde tartışmalı bir konu olduğu görülmektedir.

İkincisi, Ehl-i Hadis'in temel dayanağı, bu hadislerin selef-i salihîn tarafından kabul edilmesi ve bu rivayetlerin aktarımında merkezî bir rol üstlenmesidir.

Üçüncüsü, selefin bu hadisleri yorumlamamış olması, bu hadislerin yoruma tabi tutulmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Bu durum, selefin İslam düşüncesindeki merkezî konumunu pekiştirmiştir.

Dördüncüsü, bu ilkeler doğrultusunda, sıfat hadisleri sahih olduğu sürece, hiçbir şekilde yorumlanmadan ve anlamları hakkında sorular sorulmadan kabul edilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Ehl-i Hadis'e göre, bu yaklaşımın reddedilmesi, bid'atın kapısının aralanmasına neden olacaktır. Bid'at, Ehl-i Hadis'in nazarında, rivayetlerin zahir anlamlarından uzaklaştırılarak te'vil edilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, Cehmiyye, sıfat hadislerini te'vil eden ve zahir anlamlarını reddeden ilk grup olarak dikkat çekmektedir. Ehl-i Hadis nazarında, Cehmiyye terimi, sıfat hadislerini te'vil eden gruplar için genel bir kavrama dönüşmüştür (Dârekutnî, 1993/1402: 41).

Ehl-i Hadis'in kelimâ meselelere yönelik benimsediği temel yaklaşım, te'vilden kaçınmak ve nassı olduğu gibi anlamaktır. Bu yöntem, özellikle Dârekutnî'nin eserlerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Sufyân b. Uyeyne' (ö. 198/814) den rivayet edilen şu söz, bu yaklaşımı açık bir şekilde özetlemektedir:

"Allah'ın Kur'an'da kendisi için sıfat olarak belirttiği her şeyin tefsiri, o sıfatı okumaktır; ne bir keyfiyet ne de bir benzerlik iddia edilmez" (Dârekutnî, 1993/1402: 41).

Bu ifade, te'vilin terk edilmesi gerektiğini ve metnin açık bir şekilde, olduğu gibi anlaşılmasının esas alındığını vurgulamaktadır. Dârekutnî, bu anlayışı daha da netleştirmek adına Vekî'den şu ifadeyi nakletmektedir:

"Bu hadisleri olduğu gibi kabul ederiz, 'Bu nasıl olabilir?' ya da 'Bu neden geldi?' diye sormayız."

Bu yaklaşım, sıfat hadislerinin anlamı hakkında soru sormamanın, bid'at taraftarları ile Ehl-i Hadis arasında önemli bir ayrım noktası olduğunu ortaya koymaktadır. Sıfat hadislerini te'vil eden kişi, Ehl-i Hadis tarafından genellikle bid'atçı veya Cehmiyye mensubu olarak nitelendirilmiştir.

Ehl-i hadis'in bu yaklaşımı, özellikle te'vilin bid'ate yol açacağına dair bir korkuya dayanmakta ve sıfat hadislerinin lafzına sadık kalmayı teolojik bir istikrarın teminatı olarak görmektedir. Bu yöntemin Ehl-i hadis geleneğinde tarih boyunca etkisini sürdürmesi, rivayetlerin metinsel yorumlarıyla ilgili meselelerde belirleyici olmuştur.

2.3.4. Bilgi Yeterliliği

Ehl-i hadis'in epistemolojik yönteminde dikkat çeken en önemli unsurlardan biri, "bilgi yeterliliği" olarak adlandırılabilir bir yaklaşımdır. Bu kavram, selef-i salihîn'den aktarılan bilginin yeterliliğine dayanmaktadır ve özünde, "Selef için yeterli olan bilgi, bizler için de yeterlidir" anlayışını taşır. Bu yöntem, farklı fırkalara karşı oluşturulan cevaplarda sıkça bir dayanak noktası olarak kullanılmıştır. Sahabe ve tâbiîn kuşağının

sıfat hadislerini kabul ettiği ve onları te'vil etmediği bir gerçekse, bu yönetime göre onların yolunu izlemek bir zorunluluktur.

Bu yaklaşım, özellikle Âcurrî'nin eş-Şerîa adlı eserinde açık bir şekilde temellendirilmiştir. Âcurrî, selef-i salihîn'in bize aktardığı fıkhu nasıl aynen takip ediyorsak, sıfat hadislerine iman konusunda da aynı yolu izlememiz gerektiğini ifade etmiştir. (Acurrî, M. 1420/1999: 3/1126).

Bilgi yeterliliği anlayışı, Dârekutnî'nin Yahyâ b. Maîn'den aktardığı bir rivayette de net bir şekilde görülmektedir. Bu rivayette Yahyâ b. Maîn, Zekeriya b. Adî'nin Vekî'ye yönelttiği bir soruya verdiği cevabı nakleder: Zekeriya, Vakî'ye, "Allah'ın kürsisi ve ayaklarının yeri gibi sıfat hadisleri nasıl anlaşılmalıdır?" diye sormuştur. Vakî şu şekilde cevap vermiştir: "Biz İsmail b. Ebî Hâlid'i, Süfyân'ı ve Mes'ûd'u bu hadisleri - yani sıfat ile ilgili hadisler - anlatırken gördük, ancak hiçbirini te'vil etmiyorlardı." (Dârekutnî, A. 1993/1402: 39).

Bu örnek, Ehl-i hadis'in sıfat hadislerini te'vil etmeksizin kabul etme anlayışının, selefin pratiğini esas alarak şekillendiğini ve bilgi yeterliliği ilkesi doğrultusunda sürdürüldüğünü göstermektedir.

2.4. Reddiye Yöntemi

Dördüncü yüzyılda yazılan hadis eserlerini önceki dönemlerden ayıran en belirgin özelliklerden biri, farklı fırkalara yönelik reddiyelere geniş ölçüde yer verilmesidir. Bu husus, dönemin sosyo-politik ve ilmî bağlamı ile doğrudan ilişkilidir. Siyasi otoritelerin Ehl-i hadis'e olan yakın ilgisi, hadis âlimlerine muhalif fırkaların görüşlerini eleştirme ve kendi yöntemlerini savunma imkânı tanımıştır. Bazı eserler tamamen bu reddiyeler amacıyla yazılmışken, diğer eserlerde bu tür eleştiriler, çeşitli konular arasında yer almıştır. Örneğin, eş-Şerîa ve Kitâbü't-Tevhîd gibi eserler, özellikle Cehmiyye ve Mu'tezile gibi fırkalara yönelik kapsamlı reddiyeler içermektedir.

Ehl-i hadis'in muhalif fırkalara yönelik reddiye yöntemi, epistemolojik ve metodolojik yaklaşımlarına dayanmaktadır. Âcurrî, bu yöntemi şu şekilde özetlemektedir: "Kaderiye'ye karşı delilimiz, Allah'ın Kitabı, Resûlü'nün sünneti, sahabenin ve onlara güzellikle tabi olanların sünneti ile Müslümanların imamlarının görüşleridir. Lakin tartışma ve çekişmelerden uzak duruyoruz." Bu ifade, Ehl-i hadis'in bilgi temellerine dayanan yaklaşımını ve tartışmalardan kaçınarak geleneksel metodu takip etme hassasiyetini yansıtmaktadır. Bu bağlamda reddiyelerin temel dayanakları üç ana noktada özetlenebilir:

Kur'an ve hadis metinleri,

Sünnetin bağlayıcılığı,

Selef-i salihîn'den nakledilen rivayetlerin bilgi yeterliliği.

Kitâbü't-Tevhîd, Ehl-i hadis'in muhalif fırkalara yönelik yöntemini incelemek açısından önemli bir kaynaktır. İbn Huzeyme, bu eserinde muhalif fırkaların görüşlerini eleştirmek için Arapça dil kurallarını temel almıştır. Ehl-i hadis'in kelâm anlayışındaki temel ilkelerden biri olan bu yöntem, özellikle Allah'ın sıfatlarına ilişkin tartışmalarda belirginleşmektedir. İbn Huzeyme'ye göre, muhalif fırkalar Allah'ın sıfatlarını te'vil ederek, bu sıfatları zahîrî anlamlarından uzaklaştırmakta ve mecazî yorumlarla yeni anlamlar türetmektedir. Ancak İbn Huzeyme, bu tür te'villeri reddederek, Kur'an ve

hadislerin açık ifadelerini esas almanın zorunlu olduğunu savunmuştur. Ona göre, hadislerin lafızları Arapça'dır ve bu lafızların zahir anlamı, doğrudan ve doğru bir şekilde anlaşılmalıdır.

Bu bağlamda, İbn Huzeyme, "Yalnızca celal ve ikram sahibi Rabbinin yüzü baki kalacaktır" (Rahmân 27) ayetini ele almış ve bu ayetteki "celâl ve ikram" sıfatlarının, doğrudan "vech"e (yüz) nispet edildiğini belirtmiştir. Ona göre, bu sıfatların Allah'a nispet edilmesi gerektiğini iddia edenlerin görüşü yanlış bir yorumdur. Arapça dil kurallarına göre doğru kullanım, ayette yer aldığı şekilde olmalıdır ve farklı bir kullanım, dil kurallarıyla çelişir. (İbn Huzeyme, 1994: 1/51).

İbn Huzeyme'nin muhalif görüşlere yönelik eleştirileri, aynı zamanda Ehl-i hadis'in kendisini savunma işlevi görmektedir. Muhalif fırkalar, Ehl-i hadis'i teşbihle (Allah'ın sıfatlarını yaratılmışlara benzetme) suçlarken, İbn Huzeyme, hadislerin Arap dili bağlamında doğru bir şekilde anlaşılmasının teşbih ithamını geçersiz kıldığını savunmuştur. Örneğin, Allah'ın "vech" (yüz) sıfatını kabul ederken, bu sıfatın insan yüzüne benzemediğini vurgulamıştır. (İbn Huzeyme, 1994: 1/51). Bu yaklaşıma göre, nasların zahir anlamları esas alınmalı ve mecazî yorumlardan kaçınılmalıdır, çünkü metinlerin dili ve yapısı açık bir anlam taşır.

İbn Huzeyme, nüzûl (iniş) hadisini ele alırken, inişin keyfiyetiyle ilgili herhangi bir açıklama yapılmısa da, Arapça dil kurallarına göre inişin yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, diğer hadislerde Allah'ın göklerin üzerinde olduğu açıkça ifade edilmiştir. (İbn Huzeyme, 1994: 1/290). Bu yaklaşım, Ehl-i hadis'in metinlerde yalnızca tek bir anlam bulunduğunu ve bu anlamın metnin lafzında saklı olduğunu savunduğunu göstermektedir. Bu anlayışa göre, nasların ifade ettiği gerçek anlamlara iman etmek yeterlidir; keyfiyetiyle ilgili spekülasyonlara veya te'vile gerek yoktur.

İbn Huzeyme'nin ikinci yöntemi ise, Cehmiyye'nin sünneti reddederken aslında Kur'an'a karşı geldiklerini vurgulamasıdır. Ona göre sünnet, Kur'an'ın bir tefsiridir ve bu nedenle sünnetin bağlayıcılığı itikadî meselelerde tartışmasıdır. Bu yaklaşım, sünnetin Ehl-i hadis tarafından temel bir epistemolojik dayanak olarak kabul edildiğini ve itikadî meselelerin çözümünde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır

2.5. Hadislerin Sıhhati Sorunu

Hadis usulü eserlerinde, İbn Huzeyme'nin hadislerin sıhhatini belirleme konusundaki titizliği sıkça vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, onun *Sahih* adlı eseri, sahih hadisler bakımından temel kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir. Ancak şu soru dikkat çekicidir: İbn Huzeyme'nin bu titiz yaklaşımı, *Kitâbü't-Tevhîd* adlı eserinde zikredilen hadisler için de geçerli midir?

Araştırmacı Rabia Zahide Temiz'in tespitlerine göre, *Kitâbü't-Tevhîd* eserinde yer alan yaklaşık 918 rivayetin isnad açısından incelenmesi sonucunda, 471 rivayetin kabul edilebilir, 447 rivayetin ise zayıf olduğu belirlenmiştir (Temiz, R. 2014: 477). Bu oran, İbn Huzeyme'nin hadis seçimindeki yönteminin sorgulanmasına yol açmaktadır. İbn Huzeyme'nin şu ifadesi konuyu daha da karmaşık hale getirmektedir: "Biz, yalnızca adil bir raviden diğer adil bir raviye, muttasıl bir senetle gelen sahih haberlerle delil getiririz; mürsel veya zayıf haberlerle delil getirmeyiz" (İbn Huzeyme, 1994: 1/136).

Bu noktada, İbn Huzeyme'nin hadis kabulünde farklı bir kriter benimseyip benimsemediği sorusu gündeme gelmektedir. *Kitâbü't-Tevhîd* eserindeki bazı ifadeler,

onun hadislerin sahihliğinde ümmetin âlimleri arasında yaygın kabul görmüş olmasını esas aldığı göstermektedir (İbn Huzeyme, 1994: 1/26, 1/289). Bu durum, İbn Huzeyme'nin rivayetlerin tevatür veya meşhurluk düzeyinde yaygınlık kazanmasına öncelik verdiğini düşündürmektedir.

İbn Huzeyme'nin bu yaklaşımı, "genel nakil" ve "özel nakil" ayrımıyla açıklanabilir. Örneğin, *Kitâbü't-Tevhîd*'de yer alan bir bölümde şu ifadeler bulunmaktadır

"[Allah'ın yüce ilminin ispatı], seçilmiş peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirilen, mihraplarda ve medreselerde okunan vahiy ile gerçekleşmiştir. Bu ilim, genel bilgi alanına ait bir ilimdir; özel nakil yoluyla gelen haberlerden değildir" (İbn Huzeyme, 1994: 1/22).

Burada, "genel nakil" ümmet arasında yaygın kabul gören rivayetleri ifade ederken, "özel nakil" klasik rivayet sistemiyle sınırlı kalmaktadır. Bu yaklaşım, İbn Huzeyme'nin hadislerin doğruluğunu yalnızca isnada değil, rivayetlerin ümmet nezdindeki yaygınlığına dayandığını göstermektedir.

Dârekutnî'nin hadislerin sıhhati konusunda kullandığı kriterler, sınırlı çerçevede tartışılmıştır. Araştırmalara göre, Dârekutnî'nin temel kriteri, "telakki bil-kabûl"dür. Yani, rivayetlerin ümmet arasında kabul görmüş olması ve mutabaat yollarının çokluğu, hadislerin doğruluğunu belirleyen en önemli ölçütler arasında yer almıştır. Örneğin, Dârekutnî'nin şu ifadesi bu durumu desteklemektedir: "Bu hadisler sahih olup hadisçiler ve fıkıh âlimleri tarafından birbirlerine aktarılmıştır; bizler de onlara kesin olarak inanırız ve şüphe duymayız" (Dârekutnî, 1993/1402: 39).

Buradan hareketle, rivayetlerin geniş bir kabul görmesi, Dârekutnî'nin hadisleri sahih kabul etmesinde temel ölçüt olmuştur.

Ayrıca, rivayet yollarının çokluğu ve çeşitli tariklerin bulunması, haberin sıhhatini destekleyen önemli unsurlardan biridir. Dârekutnî'nin aktardığı bir olay, bu yaklaşımı daha açık hale getirmektedir. Muhammed bin Mahlad'ın rivayetine göre, Ebû Nuaym şu ifadeyi kullanmıştır:

"Sufyân bin Saîd bin Mesrûk, Hamza es-Sevrî, Züheyr bin Muâviye ve Hasan bin Sâlih gibi birçok raviden Allah'ın ahirette görüleceğini naklettik. Daha sonra bir Yahudi boyacı geldi ve bu iddiayı reddetti" (Dârekutnî, 1993/1402: 43).

Bu örnek, rivayet yollarının çokluğunun, haberin doğruluğunu destekleyen önemli bir kriter olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, hem İbn Huzeyme hem de Dârekutnî'nin hadislerin sıhhatine ilişkin değerlendirmelerinde rivayetlerin ümmet arasında yaygın kabul görmesini merkeze aldığı anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım, onların epistemolojik yöntemlerinin temelini oluşturmuş ve hadislerin doğruluğunda yalnızca isnada değil, ümmetin ortak kabulüne de önem verdiklerini ortaya koymuştur.

Sonuç

Çalışmada, hicrî dördüncü yüzyılda itikadî meseleleri ele alan hadis eserleri incelenmiş ve İbn Huzeyme ile Dârekutnî'nin eserleri, Ehl-i hadis'i temsilen mercek altına alınmıştır. Bu araştırmanın temel sorusu, bu eserlerin yapısal özellikleri, Ehl-i hadis'in itikadî meselelerdeki yaklaşımlarında ne gibi yenilikler getirdiği ve "Hadisî Kelam" kavramının varlığına ilişkin bir tartışma açılabilceği üzerine odaklanmıştır.

Hicrî dördüncü yüzyıldaki hadis eserleri, Ehl-i hadis'in itikadî meselelerde geliştirdiği yaklaşımı daha ileri bir düzeye taşımıştır. Bu dönemde yapılan tasnifler hem niceliksel hem de niteliksel olarak önemli bir gelişim göstermiştir ve o dönemin siyasi ve toplumsal koşulları, bu yaklaşımın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Yapılan analizler, hicrî dördüncü yüzyıldan itibaren, itikadî meseleler hakkında konuşmaktan kaçınan Ehl-i hadis'in, sessizliğini bozarak inançlarını açıklamaya, savunmaya ve bu konudaki epistemolojik temellerini ortaya koymaya başladığını göstermektedir. Ehl-i hadis, diğer fırkalara karşı verdikleri mücadelelerde, itikadî meselelerdeki görüşlerini ifade etmiş ve bu bağlamda savunmalarını yapmıştır. Bu durumu, "Hadisî Kelam" olarak nitelendirebiliriz. Hadisî Kelam, geniş anlamda rivayetler çerçevesinde itikadî meseleleri ele alıp savunma yapmayı ifade eder. Bu nedenle, bu çalışmanın önemli sonuçlarından biri olarak, Mu'tezilî ve Eş'arî kelam anlayışlarının yanı sıra Hadisî Kelam'ın da varlığından söz edilebilir.

Ehl-i hadis'in itikadî meselelerde izlediği epistemolojik yöntem, mervî olan rivayetlere dayanmaktadır. Bu rivayetler, Peygamber, sahabe ve tabiîn'den nakledilen merfû, mevkûf ve maktû hadisleri kapsamaktadır. Ehl-i hadis'in bu rivayetleri temel almasının nedeni, bilginin üretilmeyip nakledildiği düşüncesidir. Bu bilgi, rivayet zinciriyle aktarılmaktadır.

Bu bağlamda, bid'atçı fırkalara karşı verilen mücadelelerin, Ehl-i hadis'in çizdiği epistemolojik çerçeve içinde kalması gerektiği vurgulanmıştır. Başka bir deyişle, itikadî meseleler yalnızca Kur'an ve hadis metinlerinden hareketle savunulmalı, metin dışı yöntemler kullanılmamalıdır.

Sıfat hadislerinin anlaşılması konusunda çeşitli zorluklar yaşanmış olsa da, Ehl-i hadis bu hadisler için açık bir anlama yöntemi önermemiştir. Bunun yerine, bu tür hadislerin kabul edilip teslim edilmesi gerektiği yönünde bir yaklaşım benimsenmiştir. Dolayısıyla, bu hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda belirli bir yöntemden söz edilemez. Ehl-i hadise göre, dini dil, özellikle itikadî meselelerde, Kur'an-ı Kerîm ve hadis dili açık, gerçek ve kesin bir nitelik taşır.

Bilginin Ehl-i hadis nazarında nakledilen bir unsur olarak kabul edilmesi, "cemaat" ve "bilgi yeterliliği" gibi iki önemli kavramı beraberinde getirmiştir. "Cemaat" kavramı, sayısal çoğunluktan ziyade bilginin aktarımı görevine dayanan bir anlam taşır. Ehl-i hadis, cemaat kavramını kullanarak inançlarının meşruiyetini göstermeye çalışmıştır. "Bilgi yeterliliği" ise, cemaatin aktardığı bilgiye dayanmayan herhangi bir unsurun bid'at olarak değerlendirilmesine yol açmıştır.

Bununla birlikte, bu Hadisî Kelam'ın, kelimâ âlimleri tarafından temelleri atılmış kelimâ ilmine bir alternatif oluşturduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun nedeni, hadis âlimlerinin çalışmalarının yalnızca nassla sınırlı olmasıdır. Her ne kadar rivayet ve cemaat temelli bir tez sunmaya çalışmış olsalar da, nasslara tam bir bağlılık göstermeleri ve te'vil kapısını kapatmaları, bu girişimlerini başarısız kılmıştır. Çünkü yalnızca zahire dayanarak bir kelimâ inşa etmek mümkün değildir.

Ehl-i hadis'e göre, bid'at, hadisleri reddetmek ya da te'vil etmekle ilişkilendirilmiştir. Bid'atten korunmanın yolu ise, rivayetlere sadık kalmaktır. Bu nedenle, bid'atçilere en belirgin sıfatları olan "hadisleri reddetme" sıfatı nispet edilmiştir.

Hadislerin sıhhati meselesi, Ehl-i hadis'in itikadî eserlerinde tartışmalı bir konu olmuştur. Araştırmalar, bazı rivayetlerin zayıf olduğunu ortaya koymuş olsa da, bu rivayetlerin kabulünde temel dayanağın, rivayetlerin yaygınlaşması, kabul görmesi ve cemaat arasında aktarılması olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak burada önemli bir soru ortaya çıkmaktadır: Hadis ehlinin, inandıkları akideleri savunma amacıyla geliştirdiği bu kelâmî yaklaşım, kelâm ilmine bir alternatif teşkil eder mi? Hadis ehlinin benimsediği epistemolojik yöntem, çağdaş sorunlara cevap vermek için yeterli midir? Araştırma göstermiştir ki, hadis ehli kelâmî meseleleri kendilerine özgü bir perspektiften tartışmışlardır. Ancak, bu kelâmî yaklaşımın -ki buna "hadis kelâmî" adını verdik- doğası metinsel bir karaktere sahiptir. Yani bu yaklaşım, metni temel almakta ve metin dışına çıkmayı kabul etmemektedir. Nitekim nas - yani marvî-, bilgi edinmenin yegâne kaynağı olarak görülmüş ve bu metinler zahiri bir yöntem çerçevesinde anlaşılmıştır. Bu da, metinlerin te'vil edilmesini yasakladığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle metinler yalnızca Arapça dilinin sınırları içinde anlaşılmakta, aklın veya te'villerin metinlerin anlaşılmasında bir rolü bulunmamaktadır. Bu bağlamda, hadis ehlinin kelâmî yaklaşımı, kelâm ilmine bir alternatif teşkil edemez; çünkü bu yöntem, metne bağlı kalmakta ve bu bağlılık, kelâmî sorulara cevap verme kapasitesini sınırlamaktadır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<p>* Bu makale, Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "....." adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.</p> <p>* Bu çalışma ... danışmanlığında ... tarihinde sunduğumuz/tamamladığımız ... başlıklı yüksek lisans/doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.</p> <p><i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i></p> <p>*(... Üniversitesi Rektörlüğü, Yayın Etiği Kurulu Başkanlığının xx.xx.2023 Tarih , x Nolu kararı ile Etik Kurul Kararı alınmıştır.)</p>
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İthenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<p>* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled "...", orally delivered at the Symposium....</p> <p>* This article is extracted from my master thesis/doctorate dissertation entitled "...", supervised by ... (Master's Thesis/Ph.D. Dissertation, ... University, City/State, Year).</p> <p><i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i></p> <p>*(... University Rectorate, Ethics Committee Decision was taken with the decision dated xx.xx.2023, numbered x of the Presidency of the Publication Ethics Committee.)</p>
Plagiarism Checks	Yes - İthenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

- Acurî, M. (1420/1999). *eş-Şarîa*. thk. Abdullah b. Ömer ed-Dumeycî. 5 cilt. Riyad: Daru'l-vatan.
- Beyhakî. A.(1413/1993). *el-Esmâu ve's-Sifât*. thk. Mukbil b. Hâdi el-Vâdi'i. 2 cilt. Cidde: Mektebetu's-Sevâdî.
- Buhârî, M. (1993) *Sahihu'l-Buhârî*. thk. Mustafa el-Boğa. 7 cilt. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr.
- Dârekutnî, A. (1411). *Rüyetullah*. thk. İbrahim el-Ali ve Ahmed Rifâî. Ürdün: Mektebetu'l-Menâra.
- Darekutnî, A. (1993/1402). *es-Sifât*. Thk: Abdullah Guneymân. Medine: Mektebetu'd-Dâr Dârimî, (2000). *Müsned*. thk. Hüseyin Esed. 4 cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğni
- Ebû Dâvûd, S. (1411). *el-Merâsîl*. thk. Şuayip Arnavût. Beyrut. Muessesetu'r-risâle.
- Esern. M (2012). *Ehl-i Sünnet Kavaramın Oluşum ve Gelişim Süreci*. Ankara: Ankara Okulu.
- eş-Şafî, H. (2009). *Kelam'a Giriş*. çev. Süleyman Akkuş. İstanbul. Değişim.
- Güler, K. (2007). *Ehli Hadisin Düşünce Yapısı*. Bursa. Emin yayınları.
- Hatîb Bağdâdî. Şerfu Ashâbi'l-hadis. (t.y.) thk. Muhammed Sait Hatipoğlu. Ankara: Daru İhyai's-sünne
- İbn Huzeyme. (1994). *et-Tevhîd*. thk. Abdulaziz eş-Şehvân. 2 cilt. Riyad. Mektebetu'r-ruşd.
- İbn Kesîr.(1424/1993). *el-Bidâye ve'n-Nihâye..* thk. Abdullah et-Turkî. 20 cilt. Riyad: Âlemu'l-kutub. 2003ü
- Matrafî, Y.(t.y.). *el-Kelâmu'l-akâidî*. Beyrut: Merkezi Nemâ.
- Nûruddîn I. (1985).*el-İmâmû'l-Buhârî ve Fıkhû't-erâcim fi Camihî's-sahîh*. Kuveyt: Mecelletu'Şerîa.
- Özpinar, Ö (2005). *Hadis Edebiyatının Oluşumu*. Ankara. Ankara Okulu
- Sıddık, M.(2003). *الأجري والكلام الحديثي في إطار كتابه الشريعة*. *Şarkiyat* 15/2. erişim adresi: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1331890>.
- Suyûfî, C. (t.y.) *Savnu'l-Mantiki ve'l-Kelâm*. thk. Ali Sâmîr Neşşâr. Riyad. Mucemmau'l-Buhûsi'l-İslâmiyye.
- Talat, K. (t.y.). *Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*. Ankara. Akara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tatar, V (2023). *Sosyokültürel Bağlamında Hadis Tasnifi*. Ankara: TDV.
- Temiz, Rabia Zahide.(2014). *İbn Huzeyme'nin Kitâbu't-Tevhîd Adlı Eseri Ve Hadis İlmi Açısından Değer*. (Yayımlanmamış doktora tez) İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tirmizî, M. (1996). *Sünen*. thk. Beşşâr Marûf. 6 cilt. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmi.
- Yücel, A. (2021). *Hadis tarihi*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakıf Yayınları.